
**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ.
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

**CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY.
CRIMINAL-EXECUTIVE LAW**

УДК: 343.985:368.9 (477)

Беззубенко Микола Васильович

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін

Харківського національного університету в внутрішніх справах

**ТИПОВІ СПОСОБИ УХИЛЕНЬ ВІД СПЛАТИ ЄДИНОГО ВНЕСКУ
НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ
СТРАХУВАННЯ ТА СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ НА
ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ
СТРАХУВАННЯ**

У статті досліджено типові способи ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. На основі аналізу наукових праць та судової практики запропоновано класифікацію типових слідів ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Зроблено висновок, що типові сліди характеризують ряд криміналістично значущих ознак під час досудового розслідування ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Автор наголошує, що класифікація типових способів ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування була розроблена нами з урахуванням способу дії та предмета злочинного посягання. Злочин, особу злочинця та вибрати найбільш ефективні методи досудового розслідування. Таким чином, типовими способами ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування є: несплата єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; перерахування відповідних коштів на інші рахунки; неналежна організація бухгалтерського та податкового обліку, що призвело до ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; нефіксація фактів усіх господарських операцій у первинних документах, неправильний розрахунок, несвоєчасна сплата податків та зборів (обов'язкових платежів) до бюджету та державних цільових фондів;

непогашення поточних нарахувань та збільшення заборгованості зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; завідомо неправдиве складання на основі бухгалтерських даних фінансової звітності відповідних структур; завідомо неправдиве подання інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів Компанії; завідомо неправдиве подання періодичної звітності, яка вимагає підпису бухгалтера для нарахування заробітної плати тощо.

Ключові слова: криміналістична характеристика, ухилення, єдиний внесок, загальнообов'язкове пенсійне страхування, структура, типові способи. елементи.

Актуальність теми. Першочерговим слід наголосити, що найважливішою складовою частиною типової криміналістичної характеристики, центральним її елементом є спосіб вчинення злочину (кримінального правопорушення). Його науковий аналіз разом із іншими елементами типової криміналістичної характеристики дозволить слідчому відтворити недостатню інформацію про злочин та відповідно висунути версії щодо осіб, які його вчинили. Тому, доцільним в рамках предмету даного підрозділу дисертаційного дослідження є визначення сутності категорії «спосіб вчинення злочину».

Способам вчинення злочину у криміналістиці завжди приділялася значна увага, оскільки саме вони виступають своєрідним «ключем» до розкриття злочинів, відбивають характерні риси особи, яка його вчинила, є визначальною ланкою в розробці окремих методик і в деяких випадках уможливорює розмежування окремих видів злочинів, тощо [1, с. 4]. Саме спосіб вчинення злочину є тією головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів злочинної події [2, с. 5-6].

Криміналістика розглядає спосіб вчинення злочину як об'єктивну закономірність процесу утворення доказів, пізнання якої дозволяє створювати науково обґрунтовані засоби, прийоми та методи виявлення, фіксування та дослідження доказів. Спосіб вчинення злочину складається з комплексів взаємопов'язаних дій злочинця, котрі залишають у зовнішньому світі властиві йому сліди-відображення. Дії з підготовки до вчинення та приховання злочину, які входять у спосіб, знаходяться у взаємозумовленому зв'язку між собою та з часом й місцем їх вчинення, з використанням тих або інших знарядь та засобів.

Стан дослідження. Загальні питання щодо визначення криміналістичної методики, тактики та характеристики злочинів неодноразово ставали предметом наукових досліджень таких вчених як: Ю.П. Аленін, О.О. Андрєєв, Ю.В. Баулін, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, Р.С. Белкін, В.М. Вересов, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, В.К. Гавло, І.Ф. Герасимов, В.Г. Гончаренко, Р.Ю. Гревцова, В.М. Гузей, Г.В. Густов, Н.О. Гуторова, Л.В. Дмитрієва, В.П. Корж, В.О. Навроцький, В.О. Образцов, В.Г. Озар, В.О. Останін, О.І. Перепелиця, С.І. Перлін, І.В. Чурікова, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, А.Р. Шляхов, М.П. Яблоковий, А.В. Яшин та ін.

Констатуючи значний внесок зазначених учених у розробку вказаної проблематики, зауважимо, що вони у своїх наукових працях торкалися

лише окремих її аспектів, у зв'язку з чим багато теоретичних положень, пов'язаних як із криміналістичною характеристикою ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування продовжують залишатися недостатньо дослідженими. Тож необхідність у науковому забезпеченні правильного кримінального процесуального регулювання протидії ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування є очевидною.

Метою статті є визначення типових способів ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Виклад основного матеріалу. В.О. Образцов пізнання способу вчинення злочину визначає як метод практичної діяльності, як один із шляхів встановлення істини за принципом – «від способу вчинення злочину до його розкриття» [3, с. 43].

Дослідниця Л.В. Дмитрієва у своєму дисертаційному дослідженні «Методика розслідування зґвалтувань, вчинених неповнолітніми», спосіб злочину визначає як своєрідний образ дій особи злочинця, що виражається у певній системі операцій та прийомів. Спосіб вчинення злочину являє собою збірне поняття. Його структура на думку авторки, охоплює: засоби готування (підготовки) до злочинного діяння, способи його вчинення та способи приховування (маскування). Не завжди спосіб злочину має повну структуру. Існують злочини, що можуть відбуватися без попередньої підготовки або такі, що не мають на меті наступне приховування події або наслідків злочину [4, с. 13].

На думку, А.С. Железняк спосіб вчинення злочинів – це один з елементів криміналістичної характеристики окремого виду злочину або групи злочинів. Як відомо, у криміналістиці під способом вчинення злочину розуміється і певна, притаманна лише одній особі (або організованій групі осіб) сукупність дій і засобів, використовуваних при вчиненні злочинів одного і того ж виду. Не випадково спосіб вчинення злочину називають «почерком» злочинця. Спосіб вчинення злочину формується у правопорушника під впливом різних факторів в результаті неодноразового злочинного діяння одного і того ж виду. Але нерідко спосіб вчинення злочину стає «звичним» вже після першої «удачі» [5, с. 88].

Вчений М.В. Салтевський визначає спосіб вчинення злочину як «комплекс динамічних актів, рухів, що залишають у навколишньому середовищі зміни – сліди злочину, які є джерелом інформації для розкриття злочину, виявлення і викриття винних» [6, с. 424-425]. Безумовно, така чіткість пояснень імпонує.

На думку Д.І. Астапкіна та С.М. Астапкіна, вибір способу вчинення злочину та його приховування залежить від вибору предмета злочинного посягання, в той же час вибір способу вчинення злочину закономірно пов'язаний з особистістю злочинця, його життєвим та професійним досвідом [7, с. 149]. Таким чином звертається увага на взаємозв'язок елементів криміналістичної характеристики між собою та на важливість їх дослідження, що допоможе звузити коло пошуку злочинця.

Спосіб вчинення злочину (*modus operandi system*) свідчить про те, як та яким чином особа чинить суспільно небезпечну дію, які прийоми, методи і засоби вона використовує для цього. Спосіб учинення злочину характерний, насамперед, для злочинної дії як активної, вольової суспільно небезпечної поведінки особи [8, с. 36].

У поняття «спосіб вчинення злочину» у криміналістиці включаються не тільки дії з його безпосереднього вчинення, але і його підготовка та приховування. Такий підхід дозволяє з усією повнотою розкривати механізми вчинення злочинів окремих видів, що має велике значення при формуванні рекомендацій для їх розслідування [9, с. 24].

Особливо важливу роль даних про спосіб вчинення злочину на практиці важко переоцінити. Так, Н.П. Яблоков з цього приводу, цілком обґрунтовано зазначає, що чим швидше будуть знайдені відомості про спосіб скоєння злочину, тим успішніше йтиме його розкриття, оскільки знання даних про спосіб багато в чому сприяє формуванню імовірних слідчих версій про особу або про коло осіб, які можуть вчинити злочин, про окремі істотні деталі механізму і властивості інших елементів криміналістичної характеристики [10, с. 67]. З цим неможна не погодитись, бо дії з приготування до злочину, його скоєння і приховування, в більшості випадків, визначають весь злочинний механізм [11, с. 102-103]. Завдяки цьому практика йде саме по шляху невідкладного пошуку криміналістично значимої інформації, що спрямована на виявлення відомостей про спосіб скоєння злочину.

В.О. Малярова криміналістичну інформацію визначає як відомості про обставини вчиненого злочину (зокрема, злочинця, обставини злочину та ін.), отримані від матеріальних або ідеальних слідів із використанням криміналістичних засобів, прийомів та методів [12, с. 148]. Відповідно, слідчий використовує криміналістичну інформацію для досягнення важливих цілей розслідування вказаної категорії злочинів:

- виявлення джерел (носіїв) криміналістичної інформації про злочину подію;
- розробки і реалізації оптимальних, найбільш ефективних напрямків розслідування злочину;
- планування діяльності з розслідування злочинів;
- координації взаємодії зусиль суб'єктів розслідування;
- контролю і визначення ефективності реалізованих тактичних рішень, організаційних і слідчих (розшукових) дій;
- внесення відповідних коректив і доповнень у здійснення процесу розслідування.

Ефективність діяльності слідчого з нейтралізації протидії розслідуванню і його пошукова діяльність в рамках розслідування злочину, багато в чому залежить від обсягу і якості інформації, яка знаходиться в його розпорядженні [13, с. 41].

В даному контексті ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування передбачає такі способи підготовки до вчинення злочину як: створення фіктивних підприємств, установ, організацій; штучних умов, що полегшують вчинення

даного виду злочину; підбір співучасників; підробка документів; завідомо неправдиве заповнення відповідних документів та розрахунків тощо.

Слід відмітити, що вищевказані способи підготовки до вчинення такого злочину як ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування переходять безпосередньо в дії по досягненню злочинного умислу.

Що стосується безпосередньо способів вчинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, слід наголосити, що їх класифікація залежить від ряду факторів, серед яких: об'єктивні – сфера господарської діяльності, компетенція службової особи, стан контролю за дотриманням вимог відповідного законодавства тощо; суб'єктивні – мета та мотив злочину, психологічні та соціальні особливості злочинця.

Способи ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування досить різноманітні від простих, які полягають у звичайному перекинуванні наданої інформації і розтраті грошових коштів на не передбачені цілі, до складних, які характеризуються довгостроковим етапом підготовки, створенням підставних фірм, розподілом ролей серед злочинців, пошуком співників у фінансових установах і державних органах влади, розробленням складних схем переказу грошей, в тому числі на рахунки в іноземних установах, банках.

Ухиленням від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування притаманне використання притаманне використанню засобів злочину комп'ютерної техніки з сучасними версіями програмного забезпечення, сканерів, струменевих і лазерних принтерів (у тому числі кольорових). Для ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування характерно використання великої кількості різних документів — бухгалтерських, банківських, господарських та ін., що значно ускладнює процес розслідування. Нерідко злочин вчиняється в обстановці недостатньої організованої перевірки, недбалого ставлення співробітників установи до своїх обов'язків, а іноді і прямої участі банківських та посадових працівників у злочині.

Результати узагальнення кримінальних проваджень показують, що предметом злочинного посягання виступають: єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – 88,2 %; Страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування – 73,6%.

Способи вчинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування ми пропонуємо розподіляти залежно від предмету злочинного посягання:

- єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – планові та наявні способи вчинення злочину;
- страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування – дія або бездіяльність (з урахуванням форми діяння).

Висновки. Враховуючи викладене зазначимо, що надана нами криміналістична класифікація типових способів вчинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування розроблена нами з урахуванням способу дії та предмету злочинного посягання, що допоможе слідчому в майбутньому висунути версії про обставини злочину, особу злочинця та обрати найбільш ефективні методи проведення досудового розслідування.

Отже, типовими способами вчинення ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування є: несплата єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; перерахування відповідних коштів на інші рахунки; неналежна організація бухгалтерського і податкового обліку, що призвело до ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; незабезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, неправильність обчислення, несвоєчасність сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджету та державних цільових фондів; непогашення поточних нарахувань та збільшення заборгованості по сплаті єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; завідомо неправдиве складання на основі даних бухгалтерського обліку фінансової звітності строки відповідним структурам; завідомо неправдиве подання інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів Товариства; завідомо неправдиве подання періодичної звітності, які передбачають підпис бухгалтер по нарахуванню заробітної плати тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.
2. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пяковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2009. 160 с.
3. Образцов В. А. Криміналістика: учебник. Москва : Юристъ, 1999. 760 с.
4. Дмитрієва Л. В. Методика розслідування зґвалтувань, вчинених неповнолітніми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 220 с.
5. Железняк А. С. Криміналістика. Тактико-методические основы уголовного судопроизводства (досудебная стадия): учебное пособие. Москва : МГИУ, 2007. 126 с.
6. Салтевский М. В. Криміналістика: підручник у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. Методика і тактика 528 с.

7. Астапкин Д. И., Астапкина С. М. Криминалистика: учеб. пособие. Москва : ИНФРА-М, 2002. 206 с.
8. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность. Харьков : Вища школа, 1982. 161 с.
9. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва : навчальний посібник. Харків : Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с.
10. Яблоков Н. П. Криминалистическая методика расследования (некоторые теорет. положения). Москва : Изд-во МГУ, 1985. 97 с.
11. Матусовский Г. А. Экономическая преступность: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.
12. Малярова В. О. Криміналістична інформація: поняття і сутність. Вісник національного університету внутрішніх справ. 2002. № 18. С. 147-151.
13. Малярова В. О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 238 с.

M. Bezzubenko

TYPICAL METHODS OF EVADING THE PAYMENT OF A SINGLE CONTRIBUTION FOR COMPULSORY STATE SOCIAL INSURANCE AND INSURANCE CONTRIBUTIONS FOR COMPULSORY STATE PENSION INSURANCE

The article examines the typical ways of evading the payment of a single contribution to compulsory state social insurance and insurance contributions to compulsory state pension insurance. Based on the analysis of scientific works and judicial practice, a classification of typical traces of evasion from the payment of a single contribution for compulsory state social insurance and insurance contributions for compulsory state pension insurance is proposed. It is concluded that typical traces are characterized by a number of criminally significant signs during the pre-trial investigation of evasions from paying a single contribution to compulsory state social insurance and insurance contributions to compulsory state pension insurance. The author emphasizes that the classification of typical ways of evading the payment of a single contribution to the obligatory state social insurance and insurance contributions to the obligatory state pension insurance was developed by us taking into account the mode of action and the subject of criminal encroachment. crime, the identity of the offender and choose the most effective methods of pre-trial investigation. Thus, typical ways of evading the payment of a single contribution to the obligatory state social insurance and insurance contributions to the obligatory state pension insurance are: non-payment of the single contribution to the obligatory state social insurance; transfer of relevant funds to other accounts; improper organization of accounting and tax accounting, which led to evasion of payment of a single contribution to the obligatory state social insurance; failure to record the facts of all business transactions in the primary documents, incorrect calculation, late payment of taxes and fees (mandatory payments) to the budget and state trust funds; non-

repayment of current accruals and increase in arrears on payment of a single contribution to the obligatory state social insurance; knowingly false compilation on the basis of accounting data of financial statements of the relevant structures; knowingly false presentation of information about the financial condition, results of operations and cash flow of the Company; knowingly false submission of periodic reports, which require the signature of the accountant for payroll, etc.

Keywords: *forensic characteristics, evasion, single contribution, compulsory pension insurance, structure, typical methods. elements.*